

Економічні, соціальні та демографічні особливості екологічно несприятливих районів Хмельниччини

В.М. Нижник, М.І. Приступа

Аналіз соціально-економічної та демографічної ситуації в районах Хмельниччини показує, що настав час підготовки науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо пріоритетних заходів держави в галузі соціальної, демографічної та екологічної політики, спрямованих на поліпшення ситуації в радіаційно забруднених регіонах. За результатами проведених нами досліджень, підготовлено такі аналітичні та прогностичні матеріали, які відіграють певну позитивну роль у справі поінформованості зацікавлених структур державного управління всіх рівнів щодо ситуації в зонах радіаційного забруднення в прийнятті ними законодавчих і управлінських рішень стосовно цих зон.

Як зазначено в "Стратегії економічної та соціальної політики на 2000-2004 рр.", ключовими завданнями економіко-екологічної безпеки України та її соціальної політики є: здійснення на національному, регіональному та об'єктному рівнях найгостріших поточних завдань і довгострокових пріоритетів економічної безпеки та охорони навколишнього середовища, розвиток і вдосконалення відповідної законодавчо-правової бази; застосування економічних інструментів для відтворення та раціонального використання природних ресурсів; адресна підтримка соціально незахищених верств населення; розробка механізмів погашення заборгованості з зарплати; упорядкування пільг і компенсацій [1].

Аналіз соціально-економічного стану Хмельниччини за останні роки вказує на те, що в області нагромадилась низка проблем, від вирішення яких залежить подальша розробка дієвого механізму надання адресної допомоги населенню, яке проживає в екологічно несприятливих районах. Так, на початок 2000 р. близько 382 тис. працівників області не отримали своєчасно заробітної плати. Сума заборгованості з її виплати становила 204,4 млн. грн. і зросла на 6,1% відповідно до аналогічного періоду минулого року. Із загальної чисельності тих, що не отримали своєчасно заробітну плату: 43,6% – працівники колективних сільськогосподарських підприємств (КСП), 18,2% – промисловості. Сума невиплаченої заробітної плати становила, в середньому, на одного працівника 535 грн. Найбільша сума заборгованості на одного працівника становить в екологічно-несприятливому Новоушицькому районі (956,6), найменша – в містах Славуті (336,5 грн.), Шепетівці (362,3 грн.), Хмельницькому (372,9 грн.). Заборгованість з виплати пенсій станом на 1.01.2000 р. становила в області 78,4 млн. грн. У Державній службі зайнятості у Хмельницькій області на обліку перебуває 27 тис. незайнятих трудовою діяльністю громадян, з яких 26,5 тис. осіб мають статус безробітного, що відповідно на 13,8% та на 13,6% більше, ніж за відповідний період минулого року. Із загальної чисельності безробітних жінки становили – 66,8%, молодь у віці до 28 років – 32,7%, вивільнені працівники – найще 26%. Загальна потреба підприємств, установ, організацій у працівниках для заміщення вільних робочих місць і вакантних посад на 1.01.2000 р. становила

954 осіб, що у півтора разу більше, ніж на відповідну дату минулого року. Коефіцієнт навантаження на одне вільне місце становив 28 осіб. Середній розмір допомоги на одного безробітного, який її отримував у грудні 1999 р., становив 47,4 грн. [2].

У цих умовах особливо актуальним є: привернення уваги до екологічно несприятливих районів Хмельниччини; визначення достатності соціальної підтримки і допомоги населенню цих регіонів; вивчення демографічної ситуації та тенденцій її зміни; дослідження рівня забруднення та визначення пріоритетних напрямків стратегії екологічної безпеки районів, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; розробка заходів соціально-економічного характеру.

На обліку в держуправлінні екобезпеки в Хмельницькій області знаходиться 25 підприємств, що використовують джерела іонізуючого випромінювання і потребують нагляду з радіаційної безпеки. Перевірками служби з дотримання норм і правил радіаційної безпеки встановлено ряд порушень: прострочення термінів використання, експлуатації та зберігання радіоізотопних приладів; невирішеність питань здачі на захоронення радіоактивних відходів; відсутність на підприємствах страхових фондів або страхових договорів, що передбачають відшкодування збитків від можливих радіаційних аварій, недостатній рівень готовності до їх ліквідації.

Серед потенційно-небезпечних об'єктів на території області найбільшу небезпеку представляє Хмельницька атомна електростанція (Славутський район). У тридятикілометрову зону небезпечного радіоактивного забруднення зараховано 4 сільські райони, 2 міста (м. Славута, м. Нетішин), 37 сільрад – всього близько 120 населених пунктів, де проживає 150 тис. осіб. В області споруджено 14 хімічних, 29 вибухових та 4 гідродинамічних потенційно небезпечних об'єктів.

Поряд з цим, в області ще залишаються екологічно несприятливі райони, рівень забруднення яких перевищує допустимі норми. Внаслідок Чорнобильської катастрофи в Хмельницькій області постраждало декілька районів, серед яких найбільш вразливими виявилися Новоушицький, Чемеровецький та Кам'янець-Подільський райони. Так, Новоушицький район спеціалізується на виробництві цукру (реалізовано 50%), зернових культур (46%). Складна демографічна ситуація в районі позначилася на обсягах реалізованої продукції, який за січень–листопад 1999 р. був найменший в області і становив лише 1909 тис. грн. (84,9% реалізовано на бартерних умовах). Приріст обсягів промислового виробництва у 1999 р. становив лише 0,2 млн. грн.

До зони екологічно несприятливих районів Хмельниччини станом на 1.01.2000 р. входять Кам'янець-Подільський район з такими населеними пунктами, де рівень радіоактивної забрудненості сягає від 20 до 50 мкР / год., як: с. Шустівці, с. Нововолодимирка, с. Чернокозинці, с. Ніверка та Чемеровецький район – с. Шидлівка, с. В. Зелена, с. М. Зелена, с. Вікторівка, с. Криків. У зазначених населених пунктах проживає 2842 осіб, з яких 1777 пенсіонерів та 350 учнів. Останні значною мірою потребують соціального захисту, який, на нашу думку, аж ніяк не відповідає рівню мінімального споживчого кошика, відшкодуванню втрати здоров'я і повзучому росту цін на промислові та продовольчі товари. Так, дітям дошкільного віку до 3 років компенсаційні виплати становлять 2 грн. 70 коп., старших 3 років – 5 грн. 30 коп. Для дітей, які не відвідують дошкільні заклади віком до 3 років, компенсації виплачуються у розмірі 9 грн. 80 коп., а старших 3 років – 14 грн. 50 коп. Дітям шкільного віку передбачене

безкоштовне харчування в школах або, за їх бажанням, компенсаційні виплати у сумі середньої вартості харчування у цих закладах.

Для пенсіонерів згідно з законом України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" за умови того, що вони станом на 1.01.1993 р. прожили або відпрацювали не менше 4 років), надано право одержання пенсії із зменшенням пенсійного віку на 2 роки та додатково 1 рік за 3 роки проживання, роботи, але не більше 5 років.

Працюючим в екологічно несприятливих районах Хмельниччини передбачена 20% компенсаційна надбавка від суми заробітної плати, а також виплати у сумі 1 грн. 60 коп. на продукти харчування (!). Але про які компенсації може йти мова, коли заборгованість цим категоріям з зарплатні в Кам'янець-Подільському районі становила 12 місяців у працівників колективних сільськогосподарських підприємств та 3 місяці – у службовців. У Чемеровецькому районі жителі постраждалих населених пунктів не отримують заробітну плату вже 9 місяців.

На нашу думку, обласному фонду соціального захисту населення повинні бути надані права щодо збільшення цих компенсаційних виплат за рахунок недовикористаних джерел обласного бюджету на соціальний захист населення. Адже витрати на соціальний захист та соціальне забезпечення з бюджету області у 1999 році становили 50098 тис. грн., а це лише 66,4% від запланованих 75481 тис. грн.

Для вирішення проблем екологічної безпеки в цих регіонах необхідно: провести комплекс заходів з вдосконалення системи спостережень (моніторинг) за станом природного середовища і створення банків екологічної інформації; створити сприятливі економіко-правові умови для залучення підприємницьких структур до реалізації екологічних програм у екологічно несприятливих районах; посилити роботу правоохоронних органів з контролю за дотриманням норм природоохоронного законодавства; вдосконалити структуру розподілу надходжень платежів за забруднення в позабюджетні природоохоронні фонди різних рівнів; запровадити процедуру інформування населення про стан природного середовища і забезпечення її реалізації; залучити іноземні інвестиції до вирішення актуальних економічних, соціальних та демографічних проблем.

Система соціального захисту населення екологічно небезпечних регіонів Хмельниччини повинна включати вирішення таких складових: пенсійної реформи, адресної соціальної допомоги, матеріально-побутового обслуговування інвалідів, соціального обслуговування одиноких престарілих непрацездатних громадян, вдосконалення тарифної політики на житлово-комунальні послуги.

Соціальна допомога повинна надаватися через: створення в цих районах у складі органів соціального захисту населення підрозділів соціальних гарантій та компенсацій; передачу функцій призначення і виплати одноразових допомог органам соціального захисту населення від підприємств, установ, організацій; а впровадження (як тимчасовий захід) погашення заборгованості населенню з виплати допомоги та компенсацій у натуральній формі через систему торгівлі, енергопостачаючих підприємств, що мають заборгованість за енергоносії, шляхом проведення взаємозаліків.

За даними в екологічно несприятливих населених пунктах Кам'янець-Подільського та Чемеровецького районів непрацюючих налічується близько 300 осіб. Через те необхідно: виділити з обласного бюджету кошти для створення нових робочих місць, стимулювати повне та ефективно використання наявних робочих місць, сприяти професійному визначенню молоді та посилити професійно-

технічну орієнтацію населення цих районів. Отже, вирішення економічних, соціальних та демографічних проблем екологічно несприятливих районів Хмельниччини можливе лише при комплексній розробці та впровадженні вищезазначених заходів.

Література

1. Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000-2004 рр. Послання Президента України до Верховної Ради України // Урядовий кур'єр. – 2000. – № 16 – С. 8-12.
2. Програма соціально-економічного, науково-технічного та національно-культурного розвитку області “Хмельниччина – 2010”. – Хмельницький: обласна Рада, 1999. – 45 с.

Методологічні аспекти управління регіональним потенціалом сільської місцевості

Роман Фрис

Обґрунтовується важливість проведення соціально-економічного кадастру сіл як інформаційної бази для комплексного індикативного планування розвитку конкретної сільської місцевості, прогнозування і регулювання у ній розселення та поліпшення демографічної ситуації, вирішення сучасних і перспективних проблем ринкової економіки на основі більш ефективного використання регіонального потенціалу сільського середовища.

Село як суспільно-культурна структура і основний об'єкт сільської місцевості повинно займати більш високе місце, ніж це практикується в нинішній період. Це видно з існуючої практики недоінвестування сільських районів, що поглиблює диспропорцію в соціально-економічному розвитку сільських населених пунктів, гальмує в них приватизаційні процеси та формування нових господарських структур.

© Фрис Роман Дмитрович – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Інституту регіональних досліджень НАН України.